

Тягур Василь

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та
управління закладом освіти,
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II,
м. Берегове, Україна
basil.tvm@gmail.com

ТВОРЧИСТЬ ЯК СПОСІБ ІНТЕГРАЦІЇ МИСТЕЦТВА В ДОШКІЛЬНУ ТА ПОЧАТКОВУ ОСВІТУ

Анотація. У статті розкрито роль творчості як засобу інтеграції мистецтва в освітній процес дошкільної та початкової школи. Проаналізовано педагогічні умови, що сприяють розвитку креативності: фасилітація, організація творчого середовища, використання арт-матеріалів, народного мистецтва, мультимедій та інклюзивних підходів. Наголошено на значенні мистецтва для формування уяви, естетичного смаку, емоційної та духовної сфери дитини на основі застосування арт-педагогіки.

Ключові слова: творчість, мистецтво, дошкільна освіта, початкова освіта, креативне мислення.

Annotation. The article reveals the role of creativity as a means of integrating art into the educational process of preschool and primary school. The article analyses pedagogical conditions that contribute to the development of creativity: facilitation, organization of creative environment, use of art materials, folk art, multimedia and inclusive approaches. The importance of art for the formation of imagination, aesthetic taste, emotional and spiritual sphere of the child through the use of art pedagogy is emphasized.

***Key words:** creativity, art, preschool education, primary education, creative thinking.*

Вступ. У ХХІ столітті освіта має не лише транслювати знання, а й формувати особистість. Творчість і мистецтво – це не допоміжні компоненти, а ключові інструменти розвитку критичного мислення, емоційного інтелекту, емпатії, здатності до самовираження. У дошкільному та молодшому шкільному віці саме ці аспекти формуються найінтенсивніше.

Дослідження нейронаук доводять, що творчі практики сприяють активізації різних зон мозку, покращують пам'ять, увагу, моторику, підвищують рівень задоволення від навчання. Це має особливе значення у ранньому віці, коли мозок найбільш пластичний.

Зрозуміло, що у швидкозмінному світі знання застарівають, а здатність мислити креативно, адаптивно, нестандартно стає ціннішою за запам'ятовування фактів. Стандартизована, фрагментарна система навчання часто не відповідає потребам дитини. Інтеграція мистецтва через творчі методи (музику, театр, малювання, танець) дозволяє персоналізувати освіту, робити її більш живою, емоційно насиченою та гуманною.

За кордоном дослідженням цих питань займалися: Е. Торренс, (розробив педагогічну оцінку творчих проявів у дітей), Г. Гарднер (займався теорією множинного інтелекту, зокрема, мистецького), Дж. Гілфорд (розкривав значення творчої діяльності для всебічного розвитку дитини), М. Рунко (визначив важливість створення розвивального середовища, що стимулює індивідуальне мислення), Е. Ейшнер (вказував, що мистецтво розвиває вміння бачити «неоднозначне», що є основою креативного навчання), Е. Віннер та Л. Гетланд (провели метааналіз, що виявив позитивний вплив мистецької освіти на успішність у школі), А. Крафт (розвиває ідею «маленької творчості» («little creativity») – повсякденних проявів уяви у дітей), К. Робінсон (наштовхує на ідею повної переоцінки ролі мистецтва в освіті), Дж. Холл (досліджував інтеграцію мистецтва для покращення аналітичне мислення).

Поняття креативної педагогіки як підходу, що поєднує навчання та мистецтво, стало предметом багатьох досліджень і вітчизняних вчених. Дослідженнями з педагогіки дошкільної та початкової освіти цього напрямку в Україні займалися О. Савченко, Н. Гавриш, Т. Поніманська М. Дідора та ін.

Праці сучасних українських науковців стосуються і питань можливості інтеграції мистецтва у освітній контент закладів дошкільної освіти і школи. Такі напрацювання мають Г. Бучківська, В. Вдовченко, М. Качур, Т. Мачача, С. Міліщук, Л. Пуховська, В. Тименко та ін. Психологію дитячої творчості та її розвиток досліджували М. Замелюк, С. Міліщук О. Половіна та ін.

Науковці наголошують на тому, що творчість не є винятковим даром, а універсальною здібністю, яка активно розвивається в ранньому дитячому віці.

Досліджувана тема знаходиться на перетині психології розвитку, нейропедагогіки, педагогіки, мистецької освіти та соціокультурної трансформації, що забезпечує стабільне зростання наукового інтересу до неї протягом останніх десятиліть, як закордоном так і на теренах вітчизняної науки. Саме тому її розробка є не лише теоретично вагомою, а й практично значущою для освітньої політики, педагогічної підготовки і реформування дошкільного та шкільного середовища.

Мета статті - дослідити роль творчості як інструменту інтеграції мистецтва в освітній процес дошкільної та початкової освіти, а також обґрунтувати педагогічні умови, методи та підходи, які сприяють розвитку креативного потенціалу дітей через мистецькі практики.

Виклад основного матеріалу. Основою будь-якої творчості, її генератором є творче мислення, уява та фантазія – це базові психічні процеси, які формують здатність дитини створювати нові образи, ідеї та рішення. У дошкільному та молодшому шкільному віці ці процеси розвиваються найбільш інтенсивно, оскільки саме в цей період дитина активно пізнає світ через гру, спостереження, емоції та взаємодію з самим мистецтвом.

З цього приводу М. Замелюк та співавтори зазначають: «Для дітей старшого дошкільного віку характерні такі творчі здібності, як швидкість та

гнучкість думки, оригінальність, допитливість, сміливість. Становлення творчої активної особистості – важливе завдання сьогодення. Вона повинна вносити прогресивні зміни до суспільного життя, вміти здійснювати вибір, визначати та вирішувати проблеми, бути винахідливою, мати творчу уяву. Процес становлення, на основі вікових особливостей та за сприятливих психолого-педагогічних умов, розпочинається вже у молодшому дошкільному віці» [1].

Дослідження підтверджують, що мистецтво сприяє цілісному пізнанню світу, особливо коли воно інтегрується у базові предмети (мову, математику, природознавство та ін.), тобто, у навчальний процес. При цьому, потрібно розуміти, що мистецтво – універсальна мова, що доступна кожній дитині незалежно від рівня її розвитку, соціального походження чи особливих освітніх потреб.

Продовжуючи попередню думку, зазначимо, що творче мислення це здатність нестандартно осмислювати інформацію, бачити альтернативні варіанти, генерувати нові ідеї. Воно проявляється через вміння вигадувати нові способи застосування знайомих речей, побудову оригінальних рішень у сюжетно-рольовій грі, вільне комбінування образів у художній діяльності (наприклад, «домалою фігуру»). Формування творчого мислення відбувається тоді, коли дорослі не дають готові відповіді, а стимулюють дітей до самостійного пошуку, проб і помилок. Для цього педагоги повинні «реалізувати власний творчий потенціал, використання інноваційних форм, методів у процесі психолого-педагогічного супроводу соціально-громадянського виховання й розвитку дітей раннього віку [2, с. 125]».

У той же час, уява дозволяє дитині створювати у свідомості образи предметів або ситуацій, яких немає в дійсності. Вона лежить в основі гри, художнього висловлення, фантазування. Уява формує здатність до емоційного співпереживання, співтворчості та естетичного сприйняття. Її розвиток можливий через читання казок і складання власних історій, сприйняття музики, що викликає асоціації, перегляд і обговорення картин, ілюстрацій тощо.

Ще одною складовою творчого мислення, що сприяє розвитку творчості є фантазія. Фантазія – це вільна форма уяви, яка не обмежується законами реального світу. Вона проявляється у творчих сюжетах, вигаданих персонажах, чарівних об'єктах. У дітей фантазія є не просто забавою, а механізмом осмислення світу через символи. Фантазія дітей найкраще розвивається у грі, мистецтві та під час створення казок, коміксів, лялькових вистав тощо.

Для ефективного формування творчих процесів потрібне емоційно комфортне середовище, де дитина не буде боятися помилитися, забезпечення можливостей свободи вибору підходів до виконання завдань, наявність різноманітних матеріалів: фарб, інструментів, музики, ігор, а також, підтримка ініціативи та відкритість дорослого до дитячих ідей. Тобто, дорослий у стимулюванні творчості повинен виконувати роль педагога як фасилітатора.

Н. Саефуррохман, ніби підтверджує це у своїй науковій статті досліджуючи роль мистецької освіти у розвитку творчості та емоційного вираження у дітей раннього віку. Якісний підхід аналізу впровадження мистецтва дає результат, що його впровадження позитивно впливає на здатність дітей генерувати нові ідеї та вирішувати проблеми [3].

Сучасне уявлення про роль педагога у творчому процесі значно відрізняється від традиційної моделі «вчитель – джерело знань». У креативному навчанні вчитель або вихователь, як уже зазначалось, постає як фасилітатор – тобто особа, яка не передає знання в готовому вигляді, а допомагає дитині самостійно їх відкрити, створює умови для народження нових ідей у самій дитині, не вказує «як правильно», а запрошує до дослідження, спостереження, фантазування. У роботі це може визначатись тим, що він, наприклад, дозволяє змінювати правила гри, визнає право дитини на власний погляд, навіть якщо він нестандартний, не обмежує форматів – малюнок може бути без контуру, а вірш – без рими. Підтримуючи будь-яку ідею, якщо вона має особистісний сенс для дитини, він для досягнення правильного результату, може пропонувати не одну правильну відповідь, а кілька можливостей, серед яких дитина має змогу вибирати власний шлях. Він ставить відкриті запитання, заохочує мислити, а не

повторювати. Це вимагає гнучкості, довіри, терпіння і високої педагогічної майстерності. Аналізуючи результати своїх досліджень Р. Ватт робить висновки, що креативність потрібно підтримувати на найвищому рівні та інтегрувати у навчальний процес, бо мистецтво навчає важливим навичкам, сприяючи розвитку допитливості, критичного мислення, здатності співпрацювати та емоційної стабільності серед учнів. [4]

Педагог повинен відповідати і за організацію творчого простору, створює фізичне та психологічне середовище, яке сприяє самовираженню. Простір має бути структурованим, але не надто регламентованим. Ідеально – створити окремі куточки (зони). Це може бути куточок:

- мистецький або для малювання (забезпечення: фарби, тканина, природні матеріали тощо), де дитина має змогу сама вибирати техніку;
- конструкторський (забезпечення: блоки, LEGO, мозаїки тощо);
- лабораторія дослідів (забезпечення: просте обладнання для сенсорних і наукових експериментів);
- м'який куточок для театру (забезпечення: ляльки, маски, костюми, сценічні атрибути тощо);
- м'який куточок для читання (забезпечення: казки, ілюстрації, аудіо-, відео-апаратура тощо);
- місце з музичними інструментами.

У цих куточках (зонах) діти можуть самостійно обирати діяльність, поєднувати матеріали, вигадувати власні сценарії.

Найкращими є відкриті у використанні матеріали – ті, що не мають єдиного способу застосування і стимулюють фантазію. Педагог, забезпечуючи доступ до матеріалів, не нав'язує конкретного способу використання, а заохочує до спільної діяльності. До таких матеріалів (предметів) можна віднести гілки, камінці, гудзики, тканини різної текстури, глину, викидні матеріали (коробки, пакувальний матеріал, флакони та ін.), LEGO-елементи, фарби тощо. Такі предмети не дають готової функції, але надихають, а не обмежують на вигадування нових застосувань, виробів, композицій.

Дорослий не лише розміщує матеріали, що заохочують до імпровізації та творчої діяльності, а й повинен допомогти дитині усвідомити: все навколо – ресурс для творчості. Навчальний простір відіграє вирішальну роль у формуванні уяви, креативності та естетичного сприйняття. Тому середовище, у якому дитина навчається, має не лише задовольняти базові потреби, а й провокувати фантазування, вигадкування та візуалізацію нового. Сучасна педагогіка розглядає середовище не як нейтральний фон, а як активного учасника освітнього процесу. Правильно організований простір «розмовляє» з дитиною, спонукає до дії, мислення, експерименту.

Сприяють і розвитку креативності цифрові технології, які відкривають нові шляхи творчого самовираження. Їх грамотне використання сприяє розвитку візуального мислення (створення колажів, анімацій), звукової уяви (аудіоказки, музичні композиції), інтерактивного навчання (додатки для малювання, створення казок, комбінування образів). Мультимедійні засоби забезпечують нові форми креативного досвіду надаючи змогу дитині бути не лише споживачем, а й творцем контенту, що буде полягати у можливості створенні і показу своїх ідей у цифровій формі. «Щоб освіта підтримувала креативність, вона повинна використовувати (а не придушувати) закладену в дітях креативність, з якою учні вступають до школи, одночасно підтримуючи учнів у переході до більш соціально набутої значущої креативності в межах певної галузі », виражає свою думку Д. Дюмас [5].

Тому, ми бачимо, що для впровадження та інтеграції мистецтва в дошкільну та початкову освіту через творчість перевагу будуть мати комплексні поєднання традиційних і сучасних інструментів, що дає найкращий результат, наприклад, для тілесного, емоційного і сенсорного розвитку – арт-матеріали, для соціального і мовного самовираження – ігрові зони, а для візуалізації і комунікації в цифрову епоху – мультимедійні засоби. Таким чином, системне та комплексне використання арт-ресурсів у навчальному просторі створює повноцінне середовище для вільного, природного та емоційно забарвленого розвитку дитячої творчості.

У сучасній дошкільній та початковій освіті дедалі більшого значення набувають інтерактивні, міждисциплінарні та емоційно забарвлені методики, що сприяють розвитку креативного потенціалу дітей. До комплексних творчих, міждисциплінарних підходів в освітньому процесі, які сприяють інтеграції мистецтва в дошкільну та початкову освіту через творчість, можна віднести проєктну діяльність, ігрові технології з художнім елементом, арт-терапевтичні практики у груповій взаємодії, які використовуються як інструмент не лише психоемоційного розвантаження, а й розвитку креативності, співпраці, рефлексії та STEAM-навчання з акцентом на мистецький компонент.

Тема інтеграції мистецтва в освітній процес через творчість активно досліджується у педагогіці, психології розвитку, арт-педагогіці та методиках викладання. Як відмітила у дослідженні О. Сорока, що функціональне призначення арт-педагогічного супроводу пов'язане із забезпеченням гуманітаризації і оптимізації індивідуально-особового розвитку молодших школярів на основі системного введення у навчально-виховний процес початкової школи засобів різних видів мистецтва (малюнка, казки, гри, музики тощо) [6, с. 155]. Особливу увагу приділено формуванню креативного мислення в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, розвитку емоційно-естетичного сприйняття через мистецьку діяльність, інтегрованому навчанню, яке об'єднує образотворче мистецтво, музику, театр, літературну творчість у навчальному процесі. «Інтегративність мистецтва проявляється наступним чином: взаємопов'язані різноманітні прояви довкілля (колір, звук, простір, рух, форма) характеризують (описують) одне й те ж явище з різних сторін, фіксують засобами мистецтва і здійснюють інтегрований вплив на розвиток дитячої особистості» зазначає у своїй роботі О. Половіна [7, с. 23].

Не слід забувати, що саме мистецтво є носієм культурних цінностей, особливо у дошкільному та початковому віці і виконує фундаментальну функцію – передає дитині культурно-ціннісний код нації, формує естетичне сприйняття світу та закладає основи морального й духовного становлення. Залучення на заняттях та уроках до пісень, казок, декоративно-ужиткового

мистецтва (вишивка, писанкарство, витинанка) розвиває в дітей образне мислення, любов до рідного краю, відчуття приналежності до спільноти, інтерес до історії, звичаїв і мови. Через використання елементів народного мистецтва, фольклору, традиційних ремесл дитина знайомиться з глибокими смислами – поняттями добра, краси, гідності, взаємоповаги. Такі форми творчості є близькими до дитини, оскільки мають символічну, метафоричну мову.

У навчальному процесі народне мистецтво, фольклор і традиції виступають не лише джерелом культурної спадщини, а й потужним інструментом виховання естетичних, етичних та духовних якостей особистості, формування її світогляду та гуманістичних орієнтацій. У цьому контексті мистецтво стає доступною мовою культури, щирою й змістовною для кожної дитини.

Висновки. Творчість є природною формою пізнання і самовираження дитини, а мистецтво – універсальним засобом її розвитку. Інтеграція художніх практик у дошкільну та початкову освіту сприяє не лише інтелектуальному й емоційному збагаченню, а й формуванню особистості дитини як вільної, чутливої та мислячої.

У центрі ефективного творчого процесу – педагог-фасилітатор, який створює відкрите, безпечне, інклюзивне середовище. Саме у ньому активізуються уява, фантазія, креативність – через гру, мистецьку діяльність, проєкти, STEAM-підходи та культурні традиції.

Отже, розвивальне середовище, арт-матеріали, фольклор, групові творчі практики та цифрові засоби – це інструменти не лише навчання, а й ціннісного виховання. У поєднанні вони формують основу для гармонійного розвитку кожної дитини незалежно від її потреб, здібностей чи життєвого досвіду, а творчість у мистецькому освітньому контексті виступає не як розвага, а ключовий механізм цілісного формування особистості.

Список використаних джерел

1. Замелюк М.І, Оксенчук Т.В., Міліщук С.О. Особливості розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку з «дарами» Фребеля. *II Всеукраїнська науковопрактична конференція: «Актуальні проблеми реформування дошкільної та початкової освіти України у контексті євроінтеграційних процесів»*. Рівне, 2019. С. 233-235.
2. Половіна О.А., Кондратець І.В. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до психолого-педагогічного супроводу розвитку дітей раннього віку. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка*, № 15, 2022. С. 119-128.
3. Saefurrohman, N. The Role of Art Education in Developing Creativity and Expression in Early Childhood. *Journal of Pedagogy: Journal of Education*. 2024. Vol. 1, No. 3. P. 95-102.
4. Watt, R. Creativity should be integral to the classroom – we must fight to protect it. *The Guardian*. 2025. – March 28.
5. Dumas Denis. The Development of Creativity: From Self- To Socially-Referenced. *The Journal of Creative Behavior*. October. 2024.
6. Сорока О.В. Арт-педагогічний супровід молодших школярів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. Ужгород: Випуск 22, 2011. С. 152-155.
7. Половіна О.А. Інтегративна функція мистецтва у формуванні творчої особистості дитини. *Мистецтво та освіта*. 2018. № 4 (90). С. 22-26.